

Myšlení věřícího [1976]

(Biblická úvaha na text Danielova proroctví, 2,29–30)¹

Tobě, ó králi, na mysl přicházelo na ložci tvém, co bude potom, a ten, kterýž zjevuje tajné věci, ukázal to, což budoucího jest. Strany pak mne, ne skrze moudrost, kteráž by snad při mně byla nade všechny jiné lidi, ta věc tajná mně zjevena jest, ale skrze modlitbu, aby ten výklad králi oznámen byl a ty myšlení srdce svého abys zvěděl.

Nebývá zvykem, aby se v kázání² s rozhodujícím důrazem poukazovalo na závazek jasného a hlubokého myšlení, který je věřícím ukládán samotným Pánem církve. Víme ovšem, že myšlení Hospodinova nejsou podobná myšlení našemu (Iz 55,8); víme, že myšlení srdce lidského jest zlé od mladosti jeho (Gen 6,5 a 8,21); víme, že Bůh silný v nic obrací myšlení chytráků (Job 5,12); a když slyšíme a čteme u Jeremiáše³ (55,7): Opust' bezbožný cestu svou, a člověk nepravý myšlení svá, a nechť se navrátí k Hospodinu, máme na mysli právě jen to opouštění vlastního myšlení a hned si připomínáme slova Přísloví (3,5): na rozumnost svou pak nespolehej. Ale nějak si dost nepřipouštíme, že prostě nemůžeme opustit nepravé myšlení a ponechat po něm ve své mysli prázdnotu. Vždyť sám Ježíš o tom říká (Mt 12,43–45): Když pak nečistý duch vyjde od člověka, chodí po místech suchých, hledaje odpočinutí, a nenalézáje, dí: Navrátím se do domu svého, odkudž jsem vyšel. A přijda, nalezne jej prázdný, vyčištěný a ozdobený. Tedy jde a vezme s sebou sedm jiných duchů horších, a vejdouce, přebývají tam, i bývají poslední věci člověka toho horší nežli první. Přesně tak to platí také o našem myšlení; nestačí se zbavit falešného myšlení, ale je třeba začít myslet správně. Proto také jedním z ústředních pojmů křesťanského zvěstování je *metanoia* (*metagnosis*), což Kraličtí překládají jako pokání. Nový překlad podržuje pokání, ale poukazuje v poznámkách také na obrácení. Původní význam řeckého *metanoein* je změnit smýšlení, odvozeně pak litovati. Všude tam, kde v evangeliích (a nejenom v evangeliích) čtete slovo pokání, jde o tuto změnu smýšlení. A jak tedy máme změnit své smýšlení? Jak mám napravit způsob svého myšlení?

Nebylo by snadné vysledovat, jak mezi křesťany, zejména protestanty, zdomácněla myšlenka, že k pravé víře náleží prostáctví, jednoduché, nesložitě myšlení, snad dokonce jakási naivita. Je to pověra – a nebezpečná pověra. Evangelium je dobrá zvěst, ale náročná zvěst. Prostáctví a naivita jsou naopak nenáročné, jsou spokojené samy se sebou, jsou jakousi duševní leností. A lenost není pro křesťana nikdy ctnost, v žádném směru, tedy ani lenost myšlenková.

Kromě toho, když mluvíme o náročnějším, správnějším, pravdivějším myšlení, vůbec nejde jenom o nějakou myšlenkovou techniku, a tím méně o pouhou formální věc, či dokonce jen jakousi náhražku praktického děláni, skutečné aktivity. Myšlení je jedním druhem lidské aktivity, lidského děláni, lidské práce. A právě v moderním světě neobyčejně na myšlení záleží. Náš svět je velmi složitý a všechno, co podnikáme, se musí zhroutit, nebude-li to předem co nejpřesněji promyšleno. Jaký by to byl anachronismus, kdybychom proti falešnému, scestnému a někdy přímo zvrhlému myšlení chtěli postavit prostotu, jednoduchost či naivitu.

¹ Podtitul je uveden pouze v dochované nahrávce kázání (pozn. red.).

² V nahrávce místo toho: „v biblických úvahách nebo v kázáních“ (pozn. red.).

³ Správně: „u Izaiáše“ (pozn. red.).

Ježíšova výzva, abychom byli „sprostní jako holubice“, vůbec nezve k prostotě, či dokonce k prostáctví.

V řeckém textu je užito slova *akéraios*, což znamená nesmíšený, neporušený, čerstvý (Mt 10,16). Jestliže nový překlad říká: bezelstní, jen potvrzuje a rozšiřuje omyl, jako by šlo o naivitu a nezkušenost – to totiž rozumíme za slovem bezelstnost. Naproti tomu Součkův výborný slovník k NZ uvádí jen tři české ekvivalenty, totiž nepokažený, čistý (v přeneseném smyslu) a ryzí. Ježíš nás nevyzývá k naivitě a hlupáctví, ale k ryzosti života i myšlení, v nichž není lsti a podvodu. Proto je tato výzva spojena s výzvou být opatrní jako hadi – nový překlad říká obezřetní. Pro řecké *fronimos* najdeme v Součkov⁴ ekvivalenty: rozumný, rozvážný, chytrý – a zvláštní poznámku pro naše místo, že jde možná o hadí plachost. Obezřetnost, plachost, chytrost, rozvážnost, ale beze lsti – to je cesta, kterou máme jít. Už z toho vidíme, že pokaženost, zkaženost myšlení spočívá právě ve lstivosti, podvodnosti, klamu a lži.

Ale opustit cestu klamu a lži není snadné. Lež nepůsobí zhoubně jenom na vztah k druhým lidem, ale také, a snad ještě zhoubněji, na vztah k sobě samému. Nejhorší je ta lež, jíž obelháváme sami sebe. Abychom se vyprostili z těchto přetěžkých okovů lži, musíme nezbytně porozumět sobě samým, musíme se poznat v pravém světle. A to je ovšem možné jen velice obezřetným a rozvážným, chytrým a ostražitým myšlením. A protože právě toto myšlení je také sídlem lži a je lží nakaženo, musí být na stráž před sebou samým. A to znamená, že se ve svém myšlení musíme obracet znovu a znovu právě i ke svému myšlení a že je musíme dostávat stále víc pod svou kontrolu.

Musíme vždy znovu rozpoznávat, jaké je vlastně to naše myšlení, jaké je skutečné myšlení našeho srdce. A na to pochopitelně většinou sami nestačíme a je nám velice zapotřebí pomoci druhých. Člověk rád sám sebe obelhává; ale nejvíc je nakloněn sám sebe obelhávat člověk dobrého postavení, bohatý, respektovaný, zvláště pak mocný. A proto je křesťanskou povinností pomáhat takovým výše a vysoko postaveným lidem, aby sami poznali, jací vskutku jsou, aby sami sebe uviděli ve světle pravdy – pokud ovšem na tom mají zájem a pokud o to sami žádají. Bylo by nerozumné se jim vnucovat.

Ani Daniel se Nabuchodonozorovi nevnucoval. Spíše mu šlo o život, neboť měl být popraven z královského rozkazu spolu se všemi babylonskými mudrci, astrology a kouzelníky. Byl to ovšem omyl, justiční omyl: Daniel nebyl ani kouzelník, ani hvězdopavec, ani mudrc – a také to potom králi jasně říká. K tomu však dochází mnohem později. Na počátku je Daniel spolu se svými druhy neprávem, ale docela anonymně započten do skupiny těch, kteří se vladaři znelíbili a nad nimiž byl vynesena zlá ortel smrti. A v této situaci se Daniel zachoval „moudře a opatrně“ (2,14). Zjistil, jak ke všemu vlastně došlo, slíbil, že zapomenutý sen králi vyloží, vyžádal si čas, odešel domů a spolu se svými druhy se modlil k Bohu nebeskému. „I zjevena jest Danielovi u vidění nočním ta věc tajná.“ (2,19)

Ale z toho ještě nepoznáme, v čem vlastně ona Danielova „moudrost a opatrnost“ spočívala. Sám pak při slyšení u krále o tom říká: „Ne skrze moudrost, která by snad při mně byla nade všechny jiné lidi, ta věc tajná mně zjevena jest, ale skrze modlitbu“ (2,30). Modlitba ovšem není žádný rituální úkon, ale je to zvláštní druh myšlení a promlouvání, rozmlouvání. V modlitbě vyslovujeme to, co třeba vůbec ještě nebylo vysloveno, a předstupujeme s tím před toho, který sám je to „pravé Světlo, jež osvětluje každého člověka“ (Jan 1,9). Smysl modlitby spočívá v tom,

⁴ V nahrávce místo toho: „v Součkově slovníku“ (pozn. red.).

že v ní sami vstupujeme s maximální otevřeností, jaké jsme schopni, do plného světla pravdy, v němž je zajisté soud nad námi, ale v němž je nadto plnost „milosti a pravdy“. A necháme-li sami na sebe dopadnout plné světlo, brzo uvidíme v plném světle také všechno kolem sebe, všechny věci, celý svět. A tak to, co bylo v Danielově jednání moudré a opatrné, je v podstatě to, že si našel chvíli k tomu, aby uprostřed hrůz popravování, které už začalo, a uprostřed zoufalství těch, kteří ztratili všechnu naději, nechal na sebe a na situaci dopadnout plné světlo.⁵ A v tom plném světle se pak nutně ocitl také sám vladař, sám král Nabuchodonozor. A ovšem také jeho království, celé babylonské impérium.

V našem textu se mluví o snu a o výkladu tohoto snu. Podobný případ známe už z historie o Josefovi v Egyptě. Jsem přesvědčen, že tady nejde než o jakýsi dobový kolorit nebo snad o šifru, které lidé dříve rozuměli lépe než dnes. Všechnu tu zázračnost výkladu zapomenutého snu si však docela dobře můžeme odpustit. Vládce obrovské říše se vyděsil ve snu. Čeho se nejspíš tak mohou až i ve spánku děsit vládcové? Pokud je i ve spánku neděsí zlé činy, jichž se dopustili, budou to nejspíš obavy o osud říše po jejich smrti. Vladař svou státnickou moudrostí anebo taky krví a železem postaví na nohy velikou říši, obrovské království, a nevěří, že by někdo jiný dovedl vládnout stejně jako on, nebo dokonce lépe. Nedovede odejít včas, dokud ještě má plno sil a dokud snad ještě je schopen kriticky svou činnost posoudit. Nevěří, že by byl někdo jiný vhodnější než on; ve starých říších sice nebyvalo zvykem, aby král odcházel a předával dobrovolně moc svému nástupci, ale přece jenom příprava nástupců byla vždycky velmi důležitá věc. Ale vládce kolem sebe nevidí nikoho, kdo by byl jako on sám. Možná, že si to v bdělém stavu vůbec nepřipouští, že nechce vidět trhliny své říše, že nechce zejména vidět, jak sám slábne a stárne a jak se mu vláda stále víc vymyká z rukou. Nechce vidět své neúspěchy, a pokud bijí do očí, najde už vždycky nějakého viníka a potrestá ho. Ale v noci, když spí a často i když zůstává beze snu, děsí se budoucností. Daniel nemusel dlouho uvažovat; stačilo, aby se nenechal zaslepit strachem a panikou, stačilo, aby se zbavil svírající a oslepující úzkosti o vlastní život – a bylo mu to jasné. Muselo mu to být jasné. A tak také Nabuchodonozorovi řekl: „Tobě, ó králi, na mysl přicházelo na ložci tvém, co bude potom.“ (2,29) A že král zapomněl, co se mu zdálo či co mu přicházelo na mysl, to svědčilo jen o tom, že si ani nechtěl vzpomenout, že se tak vyděsil, že – aniž to věděl, aniž to sám sobě byl ochoten připustit – každou rozpomínku ještě pod prahem uvědomění od sebe odháněl. A co může velkého vládce nejvíc vyděsit? Pokud není ohrožen sám pletichami nepřátel nebo najatými vrahy (a ty ovšem v každém vidí právě ten, kdo spáchal sám nejvíc zločinů), pak jej děsí právě osudy jeho říše. A tady zase musel Daniel leccos vědět a znát, a musel také hodně a dobře přemýšlet. A výsledkem jeho znalostí a jeho přemýšlení bylo rozpoznání, že dny veliké babylonské říše jsou sečteny. Nepřijde všechno naráz: po království zlatém přijde stříbrné, pak měděné a železné. To železo bude tvrdé a potřě a potříská všechno (2,40). Ale už bude smíšeno s hlinou: bude to „království zčástky mocné a zčástky ku potřebě snadné“ (42).

Ovšem jedna věc je něco takového rozpoznat, a jiná věc je říci to samotnému vladaři do očí. Jenže Daniel neměl na vybranou; vždyť podle královského rozkazu již „hledali Danijele a tovaryšů jeho, aby zmordováni byli“.⁶ Daniel vlastně ani tolik neriskoval: v jednom případě, když neudělá nic, čeká ho smrt. Proč by tedy neřekl králi do očí, co se mu stalo jasným, co mu

⁵ V nahrávce místo toho: „plné světlo pravdy“ (pozn. red.).

⁶ Da 2,13 (pozn. red.).

bylo zjeveno, do čeho až do hloubky nahlédl? Někdo by mohl říci: měl to vlastně snadnější, než kdyby mu smrt nehrozila. V takovém případě by si to možná rozmýšlel třeba jako Jonáš a třeba bych chtěl také raději utéci.

Ale to je ze dvojího důvodu falešné, protože zbabělé a svou zbabělost ještě obhajující uvažování. Tváří v tvář popravě není už ani vhodná chvíle, ani vůbec dost času na takový kalkul. V takové krajní situaci odpovídá člověk buď šíleným strachem – anebo lhostejností a rezignací. Ovšem je tu ještě jedna možnost, ještě jedna alternativa: že zapomene na sebe a na své ohrožení a že se mu vším stane pravda a její světlo. A pak ovšem se cítí vůči pravdě zavázán i v takové hrozné chvíli a vidí v ní smysl svého života i své smrti, vidí v ní své vykoupení; záleží mu už ne na sobě, ale jenom na ní, v ní skládá všechnu svou naději a své doufání. Přestává se krčit sám v sobě, otvírá se vůči ní a je hotov přijmout pro sebe cokoli, jen když perspektiva života v pravdě zůstane neotřesená (a smrt je v takovém případě jen kusem smysluplného života, tj. je zbavena svého ostnu, své moci).

A pak ovšem může směle a neohroženě říci pravdu i nejmocnějšímu panovníkovi do očí: Ta tajná věc mně zjevena jest ... skrze modlitbu, aby ten výklad králi oznámen byl a ty myšlení srdce svého abys zvěděl (30). A tak se dostáváme znovu k tomu hlavnímu, čím jsme začali a čím také skončíme. Daniel tu nestojí v roli experta na sny, v roli odborníka, který prokázal nesrovnatelně vyšší kvalifikaci než všichni ostatní královští odborníci – mudrci, hvězdáři a kouzelníci. Daniel jim nehodlá konkurovat tím, že by jeho výklady, rady a expertízy byly pro krále užitečnější, efektivnější, že by lépe a mocněji upevnily jeho vládu, zkrátka nehodlá konkurovat nějakým posluhováním a služebnickováním. Daniel ještě nevěděl, jak to dopadne, jak Nabuchodonozor jeho výklad přijme, ale již ve chvíli, kdy se mu dostalo zjevení, tj. když porozuměl situaci a nahlédl, co asi vladaře děsí a že ho to děsí právem, děkuje za toto otevření očí: Buď jméno Boží požehnáno od věků až na věky, neboť moudrost a síla jeho jest. A on proměňuje časy i chvíle; sesazuje krále, i ustanovuje krále; dává moudrost moudrým a umění majícím rozum. On zjevuje věci hluboké a skryté; zná to, což jest v temnostech, a světlo s ním přebývá. (2,20–22) Uvědomme si to v plnosti: Daniel děkuje svému Bohu ještě dříve, než to všechno dobře dopadne, než ví, že se král nerozduří a nedá jej popraviti: „Ó Bože otců mých, tebe oslavuji a chválím, že jsi mne moudrostí a silou obdařil, ovšem nyní, že jsi mi oznámil to, čehož jsme žádali od tebe.“ (23) Za co děkuje tedy v první řadě? Za moudrost a sílu. A to, že v dané chvíli také je vyplněno to, co je tak potřebné, stojí až na druhém místě. Není nejdůležitější, jak to dopadne. Daniel vidí dostatek důvodů k chvalo zpěvu a vděčnosti již tam, kde je mu dáno nahlédnout k podstatě situace, kdy má před sebou celou skutečnost babylonské říše i její chmurnou budoucnost, kdy vidí, jak se věci budou vyvíjet a jak musí dopadnout. Vidět něco takového je ovšem něco docela jiného než se tím utěšovat nebo opájet, těšit se na pád říše, která jeho a celý jeho lid stála tolik utrpení a bolestí, která rozdrtila jeho vlastní zemi a nejlepší její syny a dcery odvedla do dalekého zajetí. Daniel nepropadá iluzím, nespokojuje se s nějakými povídačkami nebo těšinskými jablíčky. On vidí skutečnost; nahlédl ke kořenům budoucích událostí; stojí u kolébky a pramenů toho, co přijde. V tom je nejenom moudrost, ale také síla, kterou by nezlomila ani smrt na popravišti.

Velikost Danielova je v tom, že se stal bezvýhradným svědkem pravdy. Jeho velikost je pouze odleskem velikosti pravdy samé, jejímž služebníkem se rozhodl být. Ale na tomto místě se musíme zmínit také o velikosti Nabuchodonozorově. Král, který se ve snu děsí budoucnosti své říše a jehož obavy ještě potvrzuje neznámý mládenec, příslušník zavlečených zajatců, a

který se nerozhněvá do nepřičetnosti, nezačne soptit hněvem, který se nezatvrdí, ale padne na tvář a pokloní se neblahému zvěstovateli – to snad ani nemůže být pravda! Ostatně na tom ani tolik nezáleží. Snad to ani tak nebylo. Rádl by řekl: možná nebylo, ale mělo být. Dnešní svět by určitě potřeboval několik takových panovníků a vladařů. I když možná nikoli skutečný Nabukadnezar, tedy alespoň Nabuchodonozor z Danielova proroctví byl schopen alespoň jednoho: byl schopen „zvědět myšlení svého srdce“. A to je první krok ve změně smýšlení, která vede k celoživotnímu obratu. A král Nabuchodonozor v lecčems také své smýšlení i svůj život změnil. Zprvu se poklonil jen Danielovi a povýšil ho. Ale jako vládce se nevyvaroval hněvu a prchlivosti a došel ho za to také trest. Teprve když padl a docela ztratil své postavení, byl připraven chválit a oslavovat samého krále nebeského (4,34), jehož „všichni skutkové jsou pravda, a stezky jeho soud, a kterýž ty, kteří chodí v pýše, může snižovati“.

Zní to jako pohádka a asi to trochu pohádka taky je. Ale za tím upraveným dějepisem je zvěst. A ta nám ukazuje mimo jiné na to, jak nesprávné, falešné myšlení může být napraveno jen správným a pravdivým; a jak se taková zásadní změna smýšlení nemůže obejít bez toho, že „zvíme myšlení svého srdce“ a že mu do hloubky porozumíme, abychom je vůbec změnit mohli. A tak porozumět, jak nesprávně myslíme a proč nesprávně myslíme, má své důležité místo v křesťanově životě. Víra totiž je moc, která mění všechno. Jak by mohla neproměnit samo myšlení? Vždyť víra, jak víme, je ze slyšení. To znamená, že dokonce svou práci na nás začíná tím, že promění naše smýšlení.

14. 3. 1976